

Olv. Ulpii Victori(a?)nus et Maius Dec(uriones) Col(oniae) Sarmiz(egethusae) Metro(po)lis v(otum) l(ibentes) p(osuerunt). A két Ulpus t. i. Victorinus és Maius, Sarmizegethusa telep- és főváros tanácsbeliei örömet állították fogadásból.

c) S · I · M
 CARPION
 AVG
 LIB · TABVL
 V · S · E · M ·

Nem tudom, az utolsó sorban az E a quadratarius hibája L helyett, vagy a másoló vétsége? Az olvasás ez: S(oli) I(nvicto) M(i)thrae) Carpion Aug(usti) Lib(ertus) Tabul(arius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito); lehet azonban így is olvasni v(otum) s(olvens) e(rexit) m(erito), ez tehát egy számvevő (tabularius, fogadalmi felirata.

Finály.

Könyvismertetés.

Mérték-, suly- és pénzisme, felsőbb kereskedelmi iskolák, bankok, takarékpénztárak, pénzüintézetek, ügyvédek, tanárok és a művelt közönség használatára. Irta: Ereky Alfonz, eist. r. főgymn. ny. r. tanár. VIII, 454, 23 fénynyomatu táblával. Székesfehérvárott, nyomatott a „Vörösmarty“ könyvnyomdában 1881. 8-ad rét. Ára 4 frt.

Ritkán vettünk könyvet kedvezőbb előítélettel a kezünkbe, mint ezt. Ritkán csalódtunk csufabban, mint ebben.

A különböző országok és nemzetek hosz-, tér-, ür- és suly-mértékeinek, a mindeniknél értékmérőül szolgáló pénz érték-egységeinek aránya egymáshoz oly dolog, a minek megtudására semmi nagy tudomány nem kell. A mivel államok törvényhozásai a kérdéses mennyiségek mekkoraságát törvénybe iktatták, a mértékhitelítő és pénzbecslő közegek ismételt vizsgálódásokkal pontosan összehasonlították, ez összehasonlítások eredményeit közzé is tették. Nem kell egyéb csak egy kis szorgalom az adatok egybegyűjtésére, egy kis figyelem az adatok megbízhatósága megbirálásában, és egy nagyon középszerű tehetség összeállíthatja ez adatokat oly czélszerű és áttekinthető táblázatokban, hogy mindenki sikerrel használhatja, és a ki használta köszönetet mondhat annak, a ki az ő kényelmére vállalkozott az összeállítás nagyon fáradságos és éppen nem mulatságos munkájára.

Azt előre tudtuk, hogy egy szerzetes rendi gymnasiumi tanár nincs abban a helyzetben, hogy ily mű kidolgozásában saját vizsgálódásainak eredményeire támaszkodhassék. Itt bizony könyvekből kell szedni az anyagot, és ez nem plagium. De viszont az Úr születése utáni 1881-ik évben joggal várhattuk volna tőle, hogy kútfőkből merítsen. Ezt nem tette. Az előbeszéd VII. lapján adja a használt irodalom czimtarát és ha ezen végig nézünk, szembe ötlő, hogy noha nem egy igen derék munka van ott megnevezve, egyetlen egy sincs közte, a melyet tudományos értelemben kútfőnek lehetne mondani.

Am még így is jó munkát lehet készíteni. Budapest is nem forrásból, hanem vízvezetékéből iszik, mégis lehet, van is jó vize. De már a második kézből vett adatok kettős kritikát kívánnak, és itt van a bökkenő. E kritikához szakértő, szaktudós kell, és Ereky Ur nem szakember e téren.

Már az előszóban védekezik avval, hogy a műszók hiánya miatt nagy nehézségek gördültek eleibe. Azt kell vala mondania: a műszók nem tudása; mert ha nem is minden tekintetben kifogástalan, de műszók léteztek e tudomány számára magyar nyelven, es Ereky itt nem úttörő, a mint képzelné látszik. Azonban nem vévén tudomást e létező műszókról, ujakat faragott, és a legtöbb esetben épen nem talpraesetteket.

Már mindjárt jellemző, hogy neki a sulymérték nem mérték; a bankok és takarékpénztárak nem pénzüzetek; legalább azt következtethetni müve cziméből. De nem! Hisz ott a német, a ki azt írja „Münz-, Mass und Gewichts-kunde; tessék ezt lefordítani!

Hjah! éppen ez a nyomoruság! E. nem dolgozott, hanem fordított; fordított hatra-vakra, anynyira, hogy sebtiben magyar szókkal németül irt, sőt olykor még német szókkal is. Kell példa? Ott van a 14 lapon a „Quadratstadium“ és a „Quadratorgyia“; ott van a 18 lapon a „zereth“ = arasz, a melyben a z magyar z. utána az „ezbach“, a melyben a z német z, azaz; cz, nem is tekintve, hogy az ujj héberül nem is e c z b a c h. hanem az általánosan elfogadott írásmód szerint e c z b a; a 16 lapon a „zur“ nyilván sajtóhiba a „zuz“ helyett; noha ismételten fordul elő; de a „schoenus“ német, mert magyarosan vagy s z k o i n o s z vagy s ó n o s z a neve. De még sem ezek az igazi csodabogarak, hanem a 29. lapon az a »Biscentussis«, a mely bizony a német: bis Centussis-nek köszöni eredetét; azután maga az as is latinosan van írva, és ez a sorozatban helyén is van; de a szövegben a gyengébbek kedvéért nem árt vala asz-nak írni, különösen, a hol magyarosan ragozva is van. Éppen oly csuf német forma a 37. lapon a „medimna“.

Hát bizony fordított, még pedig rosszul, és még ez nem elég, hanem rosszul választott eredeti után.

E. a használt művek sorában Böckh „Metrologische Untersuchungen“ című, és még tévedéseiben is jeles művét nem említi, de előadásában folytonosan Böckhre hivatkozik, „Böckh fontos metrologiai kutatásából“ merit stb. Azaz: dehogyan merit; az a német meritett. a kit fordít. A „nagy Böckh“-nek csakugyan éppen az a gyengéje, hogy rajta csaknem rögeszmeképpen uralkodott az a hiedelem, hogy az ókori mértékek mind egyetlen ősmérték fejleményei. Éppen ezt czáfolták meg az újabb metrologok, Mommsen is, Hultsch is; de ezeket, úgy látszik, Nobak nem ismerte, tehát E sem ismeri.

De az a gondolat, hogy az őskorban, az emberiség kezdetleges állapotában minden mérték a „térmetékből“ (a k. o. értsen „köbmértéket“ vagy ürmértéket) fejlődött, csakugyan nem szegény Böckh bűne, ez egy német alapos közepszerűség prücskire vall.

Már maga az a körülmény, hogy a hoszmértéknek kifejtése az ürmértékből a köb és a köbözés ismeretét, a súlymérték alapítása az ürmértékre a fajsúly ismeretét teszi fel, elég világosan bizonyítja, hogy ez az arányba hozatala a különböző fajú mértékeknek nagyon későre, a miveltség már meglehetősen magas fokán történhetett csak meg. Az az egyezés, a mely Böckh-et is csalódásba vitte, onnan eredhetett nagyon könnyen, hogy a legősibb mértékek a természetből voltak véve. A hoszmérték öl, láb, tenyér, arasz, uj stb. mind emberi testrészek méreteiből eredett; a legelső ürmérték a legnagyobb valószínűséggel a marok volt, és a súlymérték legnagyobb egyése alig ha nem volt az a teher, a melyet egy ember a hátán vagy a vállán elvinni birt. E mértékek mind önállóan fejlődtek ki, és a mikor a fejlődő tudomány czélszerűségi szempontból arányba kívánta hozni egymáshoz, legfőlebb az történhetett, hogy a talált tényleges arányokat egyszerűsítés kedvéért megkeresítették, és e megkeresített arányokhoz alkalmazva módosították a mértékeket. Maga a méter jelenlegi hossza is ily keresítésnek eredménye.

Mielőtt tovább mennénk vegyük elébb sorba E. műszavait.

Allandóan viszonynak fordítja a német Verhältniss-t. Nem leszünk igazságtalanok irányában; ez nem az ő bűne. Az a „Verhältniss“, a mely erkölcsi vagy legalább elvont kapcsolatot jelöl emberek vagy tárgyak közt, és a melyet a latin nyelv: conjunctio, affinitas, necessitudo, communitas s több efféle kifejezésekkel jelöl, az a „viszony“; a mondatban a főnév az igéhez viszonyban van, a családtagok viszonyban vannak egymáshoz; de az a mennyiségtani „Verhältniss“ a melynek latínul „ratio“ a neve, az magyarul mindég „arány“; nem mond ennek ellent az, hogy az arány = proportio; hiszen maga a „proportio“ ismét nem egyéb, mint „Verhältniss“, és a né-

met menyyniségtan csak azért használja a latin *proportio* szót hogy az arány egyenletnek más nevet adhasson mint „Verhált-niss“; nem lévén e szó törzsszó, a melyből úgy mint a magyar „arány“-ból tetszés szerint akár egyarány-t, akár arányegyenlet-et lehet alkotni.

Éppen oly hibás — ajánljuk mind a kettőt a „Nyelvőr“, becses figyelmébe — a „térmérték“ e jelentésben „ürmérték“ vagy „köbmérték“ vagy „testmérték“. Itt ismét a német „Raum“ a *diabolus rotae*. Igaz, hogy bizonyos esetben, kivételesen lehet Raum = tér; de alapjában nem az. A „tér“, valamint minden származéka: terület, terime, térség, terít, terjed, terep, térkép, terebély, tertyed stb. határozottan csak két irányban terjedő mennyiséget jelöl; térfogat csak *area* szóval lehet egyértelmű, sohasem evvel *spatium*.

A pénzverésre vonatkozólag a következő műszókkal él: „Schrötling“ = *tárcsa*, „Schrott“ = *teljsuly*, „Korn“ = *finomsuly*, „Passirgewicht“ = *szinsuly*.

Már a mi a *tárcsát* illeti, ez először nem magyar szó, hanem a német „Tartsche“ (a mely ismét a középkori latin, spanyol és olasz *targa*, a francia *targe* változata) magyarosított formája; de ez még nem baj; nagyobb baj az, hogy a *tárcsa* éppen nem jelent *kerek lapot*, hanem szeszélyesen kikarélyozott szélű paizsot. Ezzel tehát helyesen nem lehet jelölni azokat a kerek fémlapocskákat, a melyekről még csak a veret hiányzik, hogy pénzek lehessenek. A német *Schrötling* a *schrotten* ige származéka, a mely = kidarabolni; nekünk ily törzsszónk nincs, a melyből ily értelmű származékot alakíthassunk. Kettő nyújthat nekünk útmutatást neve alakítására: vagy alakja, vagy minősége; az alakja vezetne „korongocska“, „tányérka“ alakokra, de ezek igen általános jelentésűek. Én a magam hasonirányu értekezéseimben abból indultam ki, hogy a fém-pénz magyarul „pengő pénz“, azt a lapocskát, a melyben éppen a kiváló „pengő“ minőség már megvan, „penge“ szóval jelöltem, és ebben nem zavart engem az, hogy a fordító szócsinálók a „Klinge“ szót „pengé“-nek fordították. Még úgy is a penge mind össze két jelentésben szerepelne a magyar nyelvben, még pedig oly két jelentésben, a melyet alig ha lehet vala összevételni.

A „Schrot“ ismét nem lehet „teljsuly“, lévén „teljsuly“ az a kifogástalan pontosságú törvényes „teljes sulya“ a pénzdarabnak, a mely értéke mekkoraságának alapfejtétele. Az osztrák-magyar 20 frankos aranynak teljsulya 6·1516 gramm; igaz, hogy ez egyszersmind a „Schrot“-ja is, és így vojtaképpen nem is kellene más szó, mint a „suly“; de minthogy itt nem a suly teljes volta a kiemelendő, hanem az a körülmény, hogy e suly-

ban a belélegeyített nem nemes fémrész is benne van, tán mégis czélszerűbb a „Schrot“ szót evvel jelölni: elegysuly, a mely aztán éppen úgy szolgál a kereskedőnek is a hasonértelmű „Sporco“ vagy „brutto“ jelölésére.

A „finomsuly“ esetlen fordítása a „Feingewicht“-nek, a már 1851-ben ajánlott „tisztasuly“ mindenestre jobb és jellemzőbb, s magysuly alig elfogadható.

A „szinsuly“ minden egyebet éppen oly jól jelenthetne, mint „Passirgewicht“-et. Ha merném, azt ajánlanám, hogy nevezzük: jársuly-nak addig, a míg valaki jobb kifejezést talál.

A „justiren“ helyett e szóval él: „kellősíteni“; nem helyesebbé azt mondani: „helyesíteni“? a mi már ajánlva és használva volt.[¶]

Átalában E. a maga kifejezéseivel nem szerencsés, és nem is következetes; így átalában nem értjük, mit ért ezen a szón „torlaszolni“, „thea tégel“ stb.; ilyen kapcsolatok, mint „attikai-soloni“ talentum ismél a fordítás esetlenségei.

Mindezekkel azonban még nem indokoltuk eléggé azt a fenn kimondott kemény ítéletünket, hogy E. hatra vakra fordít és hogy nem szakértő.

E. művét azon kezdi, hogy az ókerinépek mértékeit és e mértékek fejlődését ismerteti. Hogy ez ismertetésben nem szakértőleg és nem önállóan működik bizonyítja:

a) az a körülmény, hogy semmi tekintettel nincs a chronológiára. Ennek szembeszökő példája többek közt az, a mit a római sulymérték összeállításában mivel. Ott egy sorozatban találjuk a legkülönbözőbb korbeli mértékeket összelegeyítve és hibásan összeállítva. Abban a rendszerben, a melyben a köztársasági kor tiszta 12-ös felosztása jut kifejezésre: lupinus, denarius, siliqua, drachma nevű sulyegységek nem léteztek; a lupinus átalában nem is sulyegység a római világban, hanem vagy úgy mint a „faba“ egy hozzávetőleges testmérték vagy (l. Plaut. Poen. 3, 2, 20 és Hor. ep. 1, 7, 20) játékpénz; a denarius ez időben csak pénz; és mint olyan nem $\frac{1}{48}$ -da, hanem előbb $\frac{1}{72}$, később $\frac{1}{84}$ font sulyu, éppen nem azonos a sicilius-sal, sőt mikor a késő császárkorban főleg az orvosok használják sulymértékül, már csak a Nero-féle denár sulyát értik rajta, a mely $\frac{1}{96}$ font, és egy jelentésű a csak is akkor a római rendszerbe bevitt „drachma“-val, a melyet a metrologok római-attikai drachma neven ismernek; ebben a korban veszik át a görög rendszerből az „obolus-t a siliqua-t és a chalcus-t is, és ez a siliqua ismét egészen más mint a sextula, levén a sextula $\frac{1}{72}$, a siliqua pedig ($\frac{1}{3}$ obolos) $\frac{1}{1728}$ font. Ilyen botlást szakember nem követhet vala el. (Ereký 29 lap).

b) Nem veszi észre a saját következetlenségeit. Az egyiptomi mértékek tárgyalásában (13 lap) mint legnagyobb hoszmértéket állítja első helyre a nagy „schoenus“-t, a melyet úgy látszik 60 stadiumnak vesz, utána következik a kis „schönuš“, mint 32 és 33 stadium közt álló hosszúság; mingyárt utána (14 lap) a schönuš úgy fordul elő, mint a „quadratstadium“ (sic!) századrésze; hogy ez utóbbit honnan veszi, hogy teszi a climateval egyenlővé, megfoghatatlan. Hogy itt is a valódi egyiptomi mértékeket a philaeteros-féle görög mértékkel összezavarja, csak új sajnós következménye annak, hogy a kufföket nem ismeri.

c) A 30. lapon azt tanuljuk, hogy a római láb 131·736 párizsi vonalnyi vagy 0·29717 méternyi. Hogy azt a görög láb-ból fejtették volna ki a metrologok mérő ráfogás. Nem onnan tudták meg a római láb mekkoraságát, hogy a görög lábhoz oly arányban állott mint 24 : 25, hanem ellenkezőleg, miután egyenes utánmérések útján kitudták, hogy a görög láb és a római láb mekkorák, azután látták, hogy a két láb „kö rül-belől“ úgy aránylik egymáshoz mint 25 : 24. Ámde ez nem elég. A 36 lapon azt vitatja, hogy a 144 párizsi vonalnyi régi párizsi láb; a 125 és 129 pár. vonal közt ingadozó németországi lábak és a 139·13 párizsi vonalnyi u. n. rajnai láb onnan vették eredetüket, hogy Nagy Károly a római mértékre szabályozta a maga birodalma mértékeit, mert hiszen ezek a mértékek *nagyon* ugyan, de mégis csak *elűtnek* a római mértéktől. Éppen oly logikával következteti a rőf származását az ó korból abból, mivel az ó kor népeinél a rőf 1½ lábnyi volt, a középkorban pedig többnyire 2 lábnyi, sőt a párizsi a une éppen 4 római lábnyi.

d) Nem bocsátkozunk annak a részletes birálatába, a mit a 64 lapon kezdve a nemes fémek pénzre alkalmas voltáról mond. Az eszmék nem övéi. De csak olvassa el valaki figyelmesen a 65. lapot, és mondja meg nem kandikál-e ki minden sorból, az a német szöveg, a melyből le van fordítva. pl. „Az arany és ezüst saját keménységgel is bir, mely czélszerű ötvözés által még nevelhető s így mint forgalmi eszköz a gyors kopásnak leginkább ellen áll“ . . . tehát a keménység, mint forgalmi eszköz stb. ellenáll — Ily mondatszerkezet csak értetlen fordításból telhetik; vagy ilyen: „Az arany és ezüsből álló készpénz a bányász munkájának eredménye volt, ki hosszas és fáradságos munkájával termelte azt (sic!)“. Hogy itt sok olyat beszél a mi nem is tartozik a dologra, vagy legalább nem ily alakban, arról ő nem tehet. Ez ismét német eredetijének a hibája. A cél itt az, hogy az olvasó a különböző korszakokban emberkézben volt arany és ezüst mennyiségének egybehasonlítása útján jusson el annak a megértésére, hogy mi okozta időről időre e fémek önálló értékének valamint a köztök megállított érték-

aránynak hullámzásait. Itt is arra a tévedésre jutott, hogy piacezi gabonaárakra kívánja alapítani okoskodásait, a mit nem tehetett volna, ha meggondolja, hogy a gabona értéke még sokkal ingadozóbb mint a fémé, és hogy a biztosabbnak nem lehet mértéke a bizonytalanabb. Így még megemlítjük, hogy hihetőleg Berzsényi után indulva („Róma ledől s rabigába görbe“) folyton a római birodalom „megdőléséről“ beszél. Hogy „Róma ledől“, azt a költő szájában értjük; de hogy a józan prózában mit értsünk egy birodalom „megdőlése“ kifejezésen. tán maga az író sem tudná megmondani. Eddig úgy tudtuk, hogy a birodalom: „hanyatlik“, „bomlik“, tán még „bukik“ is, de hogy „megdől“ az új. Éppen úgy nála az arany és ezüst bányákat „fentalálják“ és nem „fedezik fel“ vagy „találják meg“.

e) A 77. lapon a pénz kopásáról beszélve elfelejti megmondani, hogy az a kopás, a melyet Jakob állapított meg, mennyi időre esik.

f) A 87. lapon a hol az ausztriai arany- és ezüst-sulymértéket ismerteti legelőbb az a botlás történik meg rajta, hogy miután a maga kifejezései szerint elég helyesen mondja meg, mi a „teljsuly“, a benne foglalt finom = tiszta nemes fém súlyát „szinsulynak“ mondja, holott szinsuiy nála egyebütt egyebet tesz. A finomság értelmezése legalább is nagyon furcsa. De van itt komolyabb baj is. Ugy látszik nem tudta, hogy a bécsi márka utolsó hivatalos meghatározása az 1823-ik nov. 1-én kelt patensben van, a mely Vega meghatározása szerint e márka súlyát 280·644 grammra teszi, nem pedig 280·668 grmra, a mely nem is felel meg a 233·87 grammban helyesen megállapított bécsi-kölni márkához való ez aránynak, hogy 5 bécsi = 6 kölni márka, mert $5 \times 280 \cdot 668 = 1403 \cdot 34$, holott $6 \times 233 \cdot 87 = 1403 \cdot 22$. Továbbá 1 arany sulya soha sem volt 3·4009 gram. hanem igenis 3·490. — A „Richtpfenning“-et „parány“-nak mondja; no valamivel csak több egy „Richtpfenning“, ha nagyon kevés is, a paránynál, a mely nyelvünkben ma = atom. Továbbá a márka $\frac{1}{288}$ -da is szemer, az aranysuly $\frac{1}{60}$ -da is szemer.

g) A 95 lapon a „Valuta“-ról értekeznek, és azt állapítja meg, hogy Valuta = törvényes fizetési (igy!) eszköz; és ezt úgy értelmezi, hogy a hol a törvényes fizetési pénz arany-pénz, ott arany-valuta uralkodik stb. A törvényes fizetési eszköz minden államban a „pénz“, és igaz, hogy a kereskedők bizonyos esetekben élnek is e kifejezéssel: valuta, ez értelemben: készpénz, de csak átvitt értelemben. Azt sem lehet tagadni, hogy e kifejezések: arany-valuta, ezüst-valuta, papír-valuta, bank-valuta szokott kifejezések; ámde éppen e kifejezések mutatják, hogy valuta nem azonos jelentésű ezekkel: arany, ezüst, papír,

bank. Mi hát voltaképpen az igazi jelentése e szónak „valuta“. Ő maga mondja meg; valuta = pénzérték, Währung, valeur. Ha értelmezni akarjuk, tán így kell: Valuta azaz arány a melyben a pénzérték valamely államban az ott törvényszerűleg megállapított pénzegység által kifejezésre jut. Két állam valutája csak abban különbözhetik egymástól, hogy a kifejezendő pénzérték különböző egységek által lesz kifejezve. 8 forint, 20 frank, 16 shilling ugyanaz az érték egyszer osztrák, másodszor francia és harmadszor angol valutában kifejezve. Miben különbözik az egyes valutáknak alapul szolgáló egység, az már különböző oknak lehet a következménye, de mint következmény csak egy: érték különbség. Az osztrák forint és a francia frank különböző egységek, mert különböző az értékek, ez a fődolog; mért különböző ez érték, az másodrendű kérdés, a melyben az, hogy miféle anyagban szokta az illető állam előállítani ez egység képviselőjét, mint pénzt, nagyon alárendelt fontosságu, feltéve, hogy ez anyag magában értékes legyen. Hogy az osztrák 8 forint nem ér ma annyit mint a francia 20 frank, annak nem az az oka, hogy az osztrák forint törvényesen egy bizonyos súlyú ezüstdarab, a frank meg törvényesen egy bizonyos súlyú arany, hanem az, hogy az arany és az ezüst mai érték-aránya mellett a 8 forint nem tartalmaz annyi értékű ezüstet, a mekkora értékű arany van a 20 frankban. Ennek nem mond ellent az, hogy például Angliában nagy összegeket nem lehet ezüstben fizetni, mivel Angliában az ezüst nem törvényes fizető eszköz. Mert az ezüstnek még is csak meg van a maga belértéke Angliában is, még pedig nem csekélyebb értéke mint nálunk. Azért az angol valuta, és az osztrák valuta közt nem az a különbség, hogy az egyik arany valuta, a másik ezüst valuta, hanem az, hogy az angol valuta alapegysége a font sterling, az osztráké az osztrák értékű forint, és e két alapegység nem egyenlő. Ennek legfényesebb bizonyossága az, hogy híjában van Németországnak is aranyvalutája, Angliának is aranyvalutája azért a két valuta nem egyenlő; ellenben olasz valuta és francia valuta azonos, mivel az illető alapegységek, a lira és a frank egyenlő értékűek.

Ebből egyszersmind az is következik, hogy az, a mit papirvalutának mondanak, nem is valuta, mert a papirnak magának nincs belértéke, a papir nem pénz, csak képzeleti képviselője a pénznek; és ha egy bizonyos időben nálunk a papirpénzjegyeknek nem volt meg a forgalomban teljes névértékek, ez nem azt tette, hogy más valuta volt a papirvaluta, mint a törvényes ezüstvaluta; épp oly kevésbé, mint a hogy azt lehetne vitatni: ha egy nem igen jó hitelű kereskedő 1000 frtos váltójáért nem adnak többet 750 frtnál, e váltó más valutáról szól.

Ugyan-e fejezetben az „agio“ is furcsán van értelmezve: „azon többlet, melyben a nemes ércből vert pénzek belértékük-nél magasabb árban kelnek.“ Ez merő lehetetlenség! Aranypénz, a mely belértékénél magasabb árban kél, merő képtelenség. Avvagy nem a nemes fémből vert pénz az érték alapmértéke? Lehet-e egy méter hosszabb egy méternél? Egészen egyéb az agio! Az agio onnan származik, hogy néha egy bizonyos pénznem, még pedig rendszeren nem nemes fémből vagy kevésbbé nemes fémből előállított pénznem, valami körülmény következtében értékben alászáll, azaz, kevesebbet ér, mint a mennyi névleges értéke; ilyenkor a pénzváltásnál teljes értékű nemes fémpénzért a megesökkent értékű pénznemből több névértékűt kell adni, mint a mennyi a teljes értékű pénz névértéke, és ez a többlet az agio. Az osztrák 20 frankos névértéke és belértéke aranyban 8 frt 10 kr. Ha ilyet 9 frt 40 kron váltunk be, a világért se adunk többet érte mint a mennyi a belértéke; hanem mivel a 8 frt 10 kr ezüst pénz 1 frt 30 krral kevesebbet ér, ezt az 1 frt 30 krt rá pótoljuk. Többet adunk tehát mint a mennyi a névérték de nem többet a belértéknél.

Ha már oly dolgokban, a melyeket a tudomány és az élet rég megállapított és tisztába hozott, ily botlásokat követ el Ereky, el lehet képzelni, mit csinál ott, a hol még sok kérdés megoldásra vár. Lássuk, mit csinál a magyar mértékekkel.

A 152 lapon azt mondja, hogy a magyar láb mindig egyenlő volt a bécsi lábbal, azaz = 0.316 méter. Mindjárt utána veri, hogy Verbőczy szerint az ulna regia, a királyi öl 2.960 méter, és ez megfelelt volna a „meszurthe“-nak. A német meszurthe rendszeren 16 láb. Ha az ulnát ölnék vesszük 6 lábat tesz. Az első esetben az ulna $\frac{1}{16}$ -da ad egy 0.185 méternyi lábat, a másodikban $\frac{1}{6}$ -da ad egy 0.493 méternyi lábat. Hol van itt a bécsi láb?

A 156 lapon egész határozottsággal azt állítja, hogy a magyar font századokon át változatlanul az ausztriai fonttal egyenlő és 560 grammnyi volt. Nagyon kétkedem, hogy ezt be tudná bizonyítani. Lépten-nyomon arról szólnak kétségbevonhatatlan adataink, hogy a pénzsúlymértékül szolgált márka Ausztriában és Magyarországon nem volt ugyanaz; miből következtethetnők tehát, hogy a kereskedelmi font ugyanaz volt?

A 158 lapon meg Végh Ödön után azt állítja, hogy a magyar font vagy libra a római fonttal egyenlő és 327 grammnyi volt Szent István korában, de mégis kétféle, az egyik (bécsi?) a kereskedelmi, a másik, a büntetési libra (a római?)

A libra volt 12 obon, 1 obon 20 denar, tehát a libra $12 \times 20 = 240$ denár. Nem leszek oly igazságtalan, hogy Ereky urtól többet kívánjak, mint a mennyihez könnyen hozzá juthattott. Schönvизner azt beszéli Szent István denárjairól, hogy :

„4 id genus denarii non multo plus adpendebant, quam hodiernus aureus“; az arany súlya 3·49 gramm, a denáré tehát 0·873, szorozzuk ezt 240-nel, a libra súlya volna $240 \times 0·873 = 209·4$ gramm. Ez pedig se nem 560 gramm (bécsi font), se nem (bécsi márka) 280 gramm, se nem 327 gramm (római font). Ennek a kitudásához, látni való, nem kellett volna egyéb, mint egy kis utánszámítás. Ám ez aztán a többi okoskodás alapja. Nincs igazam, ha azt mondom, hogy Ereky nem gondolkozott?

A magyar pénzverés történelmére még az adatok sincsenek egybegyűjtve, annál kevésbbé van megírva maga e történelem. Egyes adatok azonban már eléggé ki vannak tisztázva, és ezekről tudomást venni köteles mindenki, a ki hozzá akar szólni. Összeférhetlen és összeegyeztethetlen adatokat egymás mellé állítani nem szabad. A ki nem tud arabusul ne beszéljen arabusul.

Mit mondjunk ahhoz, hogy Ereky (162 l.) azt állítja, hogy Robert Károly aranyai 12, Nagy Lajoséi (163 l.) 16 karatosok voltak? Hiszen ezek az aranyak léteznek. Hogy lehet a kézzelfogható tényállással szemben ily badarságokat kinyomatni?

Ereky úgy látszik itt a Corpus juris-ből dolgozott, de az onnan merített adatokat nem értette, a mit onnan következtünk, hogy nem vette észre az ellenmondásokat benne; úgy látszik a Széchenyi catalogus appendix e, és talán Schönvitzner is volt előtte; de még csak meg sem kísértette a sokfelé ágazó adatok összeegyztetését.

A Robert Károly 1342-beli nagyfontosságú pénzügyi törvénye 2 §-sa így szól: „— faciat fabricari integros denarios camerae nostrae argenteos, verae combustionis tertiae, ad modum et formam ac validudinem denariorum annorum praeteriti, tertii et quarti — ex quibus de una marca fini argenti duodecim pensae incidantur: et octo pensae ex eisdem, et non plures, unam marcam ponderis Budensis in statera ponderabunt, et current pro marca fini argenti in montanis.“

Ennek világos tiszta értelme magyarul im ez: „készíttessen egész denárokat ezüstből a mi kamaránk pénzlába szerint, igazi $10\frac{2}{3}$ próbás ezüstből, a tavalyi, harmad és negyed évi denárok nagyságára, alakjára és értékére — a mely denárokból egy márka finom ezüstből daraboltasson tizenkét pensát (nem pénzt, a mint Ereky írja): és nyolcz pensa belőlök, és nem több, fog nyomni egy Budai márkát a mérlegen, és a bányahivatalokban egy márka finom ezüstben fog járni “

Egy pensa köztudomás szerint 40 denár volt. E szerint 12 pensa = 480 denár lett egy finom márkából; de minthogy e pénzek (tertia combustionis azaz) csak $\frac{2}{3}$ rész tiszta ezüstöt és egy harmadrész rezet tartalmaztak, az ötvényt úgy állították

egybe, hogy 2 márka tiszta ezüstöt és 1 márka rezet összeolvasztva, az így eléállott $10\frac{2}{3}$ próbás három márkából daraboltak 960 denárt, a melyből aztán természetesen 320 nyomott egy márkát a mérlegen. Ennyit fizettek a beváltó hivatalok a bányszoknak egy márka finom ezüstért. A királyi kincstár minden márkából $\frac{1}{3}$ márkát nyert, ez *lucrum camerae* volt.

Egy márka 12 próbás aranyért adtak 7 márka ily denárt. De ez is beváltási ár és nem egyenérték. Mily aránya volt ekkor az arany értékének az ezüstéhez, azt majd egyebütt fogom kimutatni. Ide nem tartozik. De a Robert Károly aranyai $23\frac{1}{2}$ karatos aranyból készültek és 69 drb. ment egy márkára (súly szerint.)

A 166 és 167 lapokon E. a rénes forintot a magyar forinttal azonosnak, a magyar forintot 60 krosnak mondja. Ez ismét nagy tévedés.

A magyar forint, a meddig általában magyar forintban számítottak, soha se volt krajczárra osztva, hanem Zsigmond óta mindig 100 denárt tett. A krajczár a magyar pénzrendszerben ismeretlen pénzegység volt. A mikor I. Leopold ez egységet behozta az országra a bécsi krajczár egyértékű volt két magyar denárral, és így lett a magyar forint 50 kros; későbbben ez 50 kros forint mellett a felvidéken keletkezett a kurta forint, a mely 49 kros, egyebütt, ugy látszik Erdélyben a vonás forint, a mely 51 kros volt. A kurta forinthez verették későbbben a 7 krosokat, a melyeket petákoknak hittak, a vonás forinthez a 17 krosokat, a melyeknek a neve volt máriás. Hét peták volt egy kurta forint, három máriás egy vonás forint. Ezek mellett volt német vagy rénes forint (*Rheinischer Gulden*) és ez volt a 60 kros.

Hát mit mondjunk e csodabogárhoz: „Egy ezüst tallér egyenlő volt 90 krral, 3 rénes forint tett egy ezüst tallért.“ Tehát a rénes forint 30 kr volt? (167 lap.)

De legyen elég! Hiszen a k. ó. már eddig is belefáradt a sok zsembbe; pedig még menyüi van! Elképzelhetni, mily megbízhatók a számadatok oly könyvben, a melybe ily dolgok csuszhattak be, és a melynek még azon felül az a jó tulajdonsága is van, hogy hemzseg a sajtóhibáktól. A nyomda megtette a magáét, szép papírt adott, tiszta új betűkből szedette a művet, csinosan kinyomatta, igen szép táblákat készítették hozzá. Annál inkább megroandó, hogy sajnált egy kis tisztességes görög betűt szerezni; ugy látszik görög betűi közt ρ betű nincs, mert e helyett állandóan ς van szedve, azt pedig csak nem teszszük fel, hogy a corrector nem tudta volna a ρ -t a ς -tól megkülönböztetni; χ helyett latin x áll, egyszer $\chi\lambda\iota\omega$ helyett $\chi\lambda\iota\omega$, $\mu\acute{\iota}\rho\iota\omega$ helyett $\mu\acute{\omega}\rho\iota\omega$, $\acute{o}\rho\acute{e}\gamma\omega$ helyett $\acute{o}\rho\acute{e}\gamma\omega$, és bár az ω helyébe tettek volna legalább cursiva ω -t és nem antiqua-t.

Tartozunk még olvasóinknak annak a kijelentésével, hogy e bírálatunkat semmi személyes tekintet sem színezte befolyásával. Tudományos irodalmunkban valahára komolyan hozzá kell fogni, hogy a hivatlan könyvesínálóknak egy kissé vessünk gátot az útjukba. Sokat kell tanulni addig, a míg tanításhoz fogni merhetünk. Ezt tartjuk szemünk előtt, és ne fogjunk könyviráshoz addig, a míg legalább nagyjából nem ismerjük azt a tárgyat, a melyről írni akarunk.

A jelen könyvben legtöbbet ér a könyv végén lenyomatott Nobak-féle táblázat, ha nincs benne sajtóhiba. Hogy az aranypenzék értéke mért van német birodalmi márkában kifejezve és nem osztrák értékű arany forintokban, Ereky ur tán tudja, mi nem értjük.

Az erdélyi muzeum számára 1881. június,—október hónapokban beküldött adományok jegyzéke.

I. Könyvek: A nm. m. kir. belügyminisztériumtól, az 1881. évi törvények gyűjteménye. Budapest. 1881., Landesgesetzsammlung f. d. J. 1881. Bpest. 1881., 1881. évi országos törvénytár 1—39 szám, Bpest 1881 és Magyarországi rendeletek tára XV évf. 1881. 1 füzet — Az osztrák földmívelési minisztériumtól Das k. k. Quecksilbergwerk zu Idriain Krain, Wien, 1881. — Az erd. gazdasági egylettől, Nickel Zsigmond és Fekete Lajos, Az emberi trágya a mezőgazdaságban. Kolozsvár 1881. — A szász nemz. egyetemtől, Verhandlungsprotocolle der General-Versammlung der Sächs. Universität in Hermannstadt über die Sitzungen vom 25 Nov. bis 22 Dec. 1880. Hermannstadt 1880. — A kolozsvári f. keresk. iskola igazgatóságától, Értesítője 188°/₁-re. Kolozsvár. 1881. — A szebeni ipariskola igazgatóságától Neunter Jahresbericht 188°/₁. Hermannstadt 1881. — A pozsonyi ág. hitv. főiskolától, Értesítője 188°/₁-re Pozsony 1881. — A szász-régeni evang. alrealschule-től, Programm 188°/₁. Hermannstadt. 1881. — Lakatos Ottótól, Arad története. Irta Lakatos Ottó. 2-ik kötet. Arad 1881. — Schmideke szebeni könyvtárától Theaterbibliothek für die Jugend. 6-tes Heft. Hermannstadt 1881. — Löw Gyula és társai brassai nyomdájától 10 darab nyomtatvány. — Stein János kolozsvári nyomdásztól 10 drb nyomtatvány. — A nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől, Janelli Dizionario biografico dei Parmigiani illustri. Genova. 1881. — A porosz kir. tud. Akademiától Corpus Inscriptionum Latinarum Vol VIII. pars 1. Berolini. 1881. — A Verein für siebenb. Landeskundetól Archiv. Neue Folge XVI. Bd. 2. Heft. Hermannstadt. 1881. — Az erdélyi evang. országos főconsistoriumtól, Alkotmánya az ágost. hitv. evang országos egyháznak Erdélyben. N.-Szeben. 1878. — A keresztény magvető szerkesztőségétől, Keresztény magvető XVI. évf. 3 füzet. Kolozsvár 1881. — A